

ANTALYA YÖRESİ HALK TÜRKÜLERİNDE YER ALAN KÜLTÜREL MOTİFLER

Yrd. Doç. Aycan Özçimen
Necmettin Erbakan Ü. A. K. Eğitim Fakültesi
G. S. E. Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı
aoczimen@konya.edu.tr

Öğr. Gör. Sevilay Gök
Akdeniz Üniversitesi
Antalya Devlet Konservatuvarı
Geleneksel Türk Müziği Bölümü
Türk Halk Müziği Anasanat Dalı
sevilaygok@akdeniz.edu.tr

Özet

Bir toplumu ulus yapan önemli özelliklerden biri olan kültür kavramı; siyasal, toplumsal ve sanatsal nitelikleri içerisinde barındırır. Halk müziği; farklı coğrafyaların, kültürlerin renklerini barındıran, içinde bulunduğu toplumun özelliklerini yansıtan bir türdür. Sözlü edebiyatın en güzel örneklerinden biri olan türkü ise kuşaktan kuşağa aktarılan, halkın ortak malı olan bir edebiyat türüdür.

Bu çalışmada Antalya türkülerinin sözlerinde sıkça yer alan şahıs, yer, bitki ve hayvan isimlerinin yerel kültürdeki kullanım yaygınlığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Betimsel düzeydeki bu çalışmada, tarama modeli kullanılmıştır. Kavramsal çerçeveye yönelik içerik analizi yapılmış, yöre ezgilerinin belirlenebilmesi için TRT repertuarında bulunan 53 sözlü Antalya türküsü literatür tarama kapsamında incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, yöre türkülerinde kullanılan şahıs, yer, bitki ve hayvan isimlerinin, tablolar oluşturularak yaygınlığı belirtilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Halk Müziği, Antalya Türküleri, Kültürel Motifler.

THE CULTURAL MOTIFS TAKING PART IN FOLK MUSICS OF ANTALYA DISTRICT

Abstract

The concept "culture", one of the most important features that make a society nation, includes political, communal and artistic merits. Folk music is a genre, which includes colours of different geographies and cultures and which reflects the features of the society where it stands. One of the most beautiful examples of oral literature, folk song is a literary genre which is passed on from generation to generation and which is the common possession of the citizen.

The aim of this study is to identify how often the names of the figure, place, plant and animal take role in the lyrics of Antalya folk songs. In this study with the level of characterization, scanning model has been used. The analysis of content with regard to conceptual scope has been carried out and in order for local melodies to be specified, 53 Antalya folk songs with lyrics have been analysed in terms of literature scanning. Based on this aim, it has been established that the frequency of the names of the figure, place, plant and animal taking part in local folk songs is determined on charts.

Key Words: Turkish Folk Music, Antalya Turkish Songs, Cultural Motifs.

GİRİŞ

Kültür; “bir halkın ya da bir toplumun maddi manevi alanlarda, oluşturduğu ürünlerin tümü; yiyecek, giyecek, barınak, korunak gibi temel ihtiyaçların elde edilmesi için kullanılan her türlü araç-gereç, uygulanan teknik; fikirler, bilgiler, inançlar; geleneksel, dinsel, toplumsal, politik düzen ve kurumlar; düşünce, duyuş, tutum ve davranış biçimleri; yaşama tarzı” olarak tanımlanmaktadır (Günay, 2011: 99). Bir toplumu ulus yapan önemli özelliklerden biri olan kültür kavramı; siyasal, toplumsal ve sanatsal nitelikleri içerisinde barındırır. “İnsanın nasıl düşündüğü, duyduğu, yaptığı, istediği; kendisinde nasıl baktığı; özünü nasıl gördüğü; değerlerini ve isteklerini nasıl düzenlediği hususları kültürün öğeleridir” (Kaplan, 2008: 13). Bu kültürün öğelerinden biri de Türk Halk müziğidir.

Halk müziği; farklı coğrafyaların, kültürlerin renklerini barındıran, içinde bulunduğu toplumun özelliklerini yansıtan bir türdür. Sözlü edebiyatın en güzel örneklerinden biri olan türkü ise kuşaktan kuşağa aktarılan, halkın ortak malı olan bir edebiyat türüdür.

Türkü terimi, TDK sözlüğünde, hece ölçüsü ile yazılmış ve halk ezgileri ile bestelenmiş manzume biçiminde tanımlanmaktadır. “Ali Püsküllüoğlu'nun hazırlamış olduğu Türkçe Sözlük'te türkünün tanımı; 1. Sözleri genellikle halk şiiri biçiminde olan, yazanı ve besteleyeni bilinmeyen, halk ezgileri ile oluşmuş bir şarkı türü. 2. Halk şiirinde, hece ölçüsüyle yazılan, genellikle kavuştaklı, bireyin ya da toplumun acılarını, sevinçlerini vb. dile getiren, kendine özgü bir ezgiyle söylenen bir koşuk biçimi, türü” (Aktaran: Yakıcı, 2007: 33) şeklinde yapılmaktadır.

Dizdaroğlu'na (1969) göre, türkü teriminin kaynağı Türk sözcüğüdür. Fuat Köprülü türkü için, “Türklere mahsus bir besteyle söylenen halk şarkıdır” demektedir. Türk halk şiirinin en eski türlerinden birisidir. Türkü sözcüğü Doğu Türklerince de XV. yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Türkülerde mutlaka kavuştaklar (bağlantı) vardır. Ancak günümüzde Türk halk şiir türlerinin hepsine dayalı söylenen ezgilerin tamamına “türkü” denmektedir. Türküleri, şiir yapısı, bent ve kavuştak sayısı ve konularına göre sınıflandırmak mümkündür (Aktaran: Güzel ve Torun, 2003: 168).

“Halk türküsü, başlangıçta bir kişinin, hafızasında var olan halk işi ezgi ve söz kalıplarından yararlanarak, bazen sözü bazen ezgiyi değiştirerek, bazen de yine halk işi olmak kaydıyla, özgün olarak ortaya konulmuştur. Dilden dile dolaşırken değişikliğe uğrayan, zaman içinde kişisel izlerin silinmesi sonucu ortak özellik taşıyan ezgili ve biçimli sözlerdir” (Özbek, 2009: 19).

“Halk müziği, halkın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan, halk içinde her zaman var olan halk sanatçıları tarafından yakılmış, yaratılmış-bestelenmiş-, değişimler ve yörgülmelemlerle dilden dile, telden tele, kulaktan kulağa yayılarak geçmişten günümüze ulaşmış geleneksel müziktir. Bir ulusun özüne özgü ulusal müziği halk müziğidir” (Büyükyıldız, 2009: 89).

Türk halkı geleneksel yaşam şekliyle doğa ile daima kucak kucağa yaşar, kendini doğanın bir parçası olarak görür. Bu yüzden pek çok türkü doğaya özgü izler taşır. (Büyükyıldız, 2009:152). Tabiat güzelliklerini konu edinen, köy ve kır hayatını anlatan türküler pastoral türküler olarak da adlandırılmaktadır (Özbek,1981: 437). Doğa türküleri, konularını dağlar, yaylalar, ovalar, dereler, ırmaklar, ağaçlar, çiçekler, kuşlar, hayvanlar gibi doğa motiflerinden alan türkülerdir. Doğayla iç içe yaşayan Türk halkının özlem, acı, aşk, sevinç gibi duygularının türkülerle anlatılmasında ve aktarılmasında doğada yer alan bütün motifler yardımcı birer öğedir (Büyükyıldız, 2009:152).

“Motif ve semboller, ait oldukları bütün hakkında önemli ipuçları sunarlar. Türküler için de durum böyledir. Türkülerde yer alan motif ve sembollerin saptanarak yorumlanması, bölgenin kültürel değerleri hakkında önem arz eder” (Vural, 2012: 3).

Bu çalışmada Antalya türkülerinin sözlerinde sıkça yer alan şahıs, yer, bitki ve hayvan isimlerinin yerel kültürdeki kullanım yaygınlığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Betimsel düzeydeki bu çalışmada, tarama modeli kullanılmıştır. Kavramsal çerçeveye yönelik içerik analizi yapılmış, yöre ezgilerinin belirlenebilmesi için TRT repertuarında bulunan 53 sözlü Antalya türküsü literatür tarama kapsamında incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, yöre türkülerinde kullanılan şahıs, yer, bitki ve hayvan isimlerinin, tablolar oluşturularak yaygınlığı belirtilmeye çalışılmıştır. Antalya türkülerinde yer alan bu motifler tespit edilirken, genel sonucu etkilememek için her türküde yalnızca bir kez aynı motifi sayılmasına dikkat edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Antalya, Burdur, Isparta, Fethiye, Acıpayam bölgelerini içine alan coğrafi alana folklorik açıdan “Teke Yöresi” denir. Bu yöre çoğunlukla Yörük ve Türkmenlerin yaşamış olduğu bir bölge olması açısından önem arz eder (Gök, 2011: 24).

Tablo 1’de Antalya türkülerinde en yaygın kullanılan bitki adları görülmektedir. Bitki motifi içerisinde tahıl, çiçek, ağaç, meyve, sebze isimleri değerlendirilmiştir.

Tablo 1: Antalya Türkülerinde Bitki Adları

Bitki adları	f	Bitki adları	f	Bitki adları	f
Mor üzüm	1	Kestane	2	Kızılıcak	1
Çayır	1	Menevşe	1	Meşe	1
Çimen	1	Bostan	1	Gabardıc	1
Gül	7	Arpa	2	Çöğre	1
Erik	1	Buğday	2	Korum	1
Karanfil	2	Çamlı söğüt	1	Sakız	1
Bulgur	1	Nergis	1	Zeytin	1
İncir	1	Fesleğen	2	Kavak	1
Asma	1	Nar	1	İğde	1
Elvan	1	Ceviz	1	Kabak	1

TRT Repertuarında bulunan 53 Antalya türküsü incelenmiş ve 30 farklı bitki motifine rastlanmıştır. Bunlardan en yaygın olanı 7 farklı türküde geçen “Gül” motifidir. Gül adı türkülerde gerçek anlamıyla (çiçek olan gül) kullanılmıştır. Bunu 2 kez kullanılan Karanfil, Fesleğen, Kestane, Arpa ve Buğday takip etmektedir. Mor üzüm, Çayır, Çimen, Erik, Bulgur, İncir, Asma, Elvan, Menevşe, Bostan, Çamlı söğüt, Nergis, Ceviz, Kızılıcak, Meşe, Kabardıc, Çöğre, Korum, Sakız, Zeytin, Kavak, İğde, Kabak motiflerine de 1 kez rastlanmıştır. Çöğre bitkisi bugünkü kullanılan adıyla çitlenbik (menengiç) bitkisinin bir diğer adıdır. Korum ise çitlenbiğin ham şekline verilen bir isimdir. Gabardıc adı kaba (iri, büyük) ve ardıc sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelip türkü dizisinde “Koyu da olur gabardıcın gölgesi” şeklinde geçmektedir.

Türkülerde çoğunlukla karanfil, gül, nergis, fesleğen, iğde çiçeği, elvan çiçeği gibi güzel kokulu çiçekler vurgulanmıştır. Elvan motifi sıfat olarak “türlü renklerde olan” anlamında kullanılmıştır (Türk Dil Kurumu). Tablo 2’de Antalya türkülerinde yaygın olarak görülen hayvan adları görülmektedir.

Tablo 2: Antalya Türkülerinde Hayvan Adları

Hayvan adları	f	Hayvan adları	f	Hayvan adları	f
At	2	Kuzu	1	Yılan	2
Bülbül	3	Koyun	1	Teke	1
Palaz	3	Maya	1	Balık	1
Geyik tekesi	2	Dugguk	1	Durna	1
Deve	1	Öküz	2		

Tablo 2 incelendiğinde, 14 farklı hayvan motifine rastlanmış, Bülbül ve Palaz motiflerinin 3 farklı türküde kullanıldığı tespit edilmiştir. Palaz, Kaz, ördek, güvercin vb. bazı kuş yavrularının civcivlikten sonraki durumu anlamına gelmektedir (<http://tdkterim.gov.tr/bts>). Yöre halk dilinde palaz, keklik yavrusuna verilen isim olarak da bilinmektedir.

At, Geyik tekesi, Öküz ve Yılan 2 kez kullanılmış, Deve, Kuzu, Koyun, Maya, Dugguk, Teke, Balık, Durna motifleri ise 1 kez kullanılmıştır. Yılan adı yörede “ilân” şeklinde de kullanılmaktadır.

“Develer, Anadolu’nun iklim şartlarına uyması açısından Yörükler tarafından farklı cinslerle melezleştirilerek değişik adlarla anılmıştır. Örneğin; tülü deve, buhur, maya, daylak, beserek, tavsı, teke, kertelez, yeğen, kükürdi deve, potuk, köşek, dorum, lök gibi.. ” (Eröz, 1991: 145).

Türkmen ve Yörük kültüründe, insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için küçükbaş ve büyükbaş (keçi, koyun, deve, sığır, öküz, at) hayvanlar önemli yer tutmaktadır. Bunun yanında doğa ile bütünleşik olmalarından dolayı kartal, şahin, doğan gibi yırtıcı kuşların da bu kültür içerisinde etkisi büyüktür. Bundan hareketle, insanların kendilerini etkileyen olaylarda, kişileri ve olayları bu tür hayvanlarla örtüştürerek, benzetme yaparak halk ezgilerinde bu hayvan isimlerini kullanmışlar ve oyunlarını da bu hayvanları taklit ederek geliştirmişlerdir (Gök, 2011: 30).

Argaç çalışmasında, “At, Türklerin binidi (bineği), deve ise nakliye aracı idi. Çin kaynaklarına göre Türklerin ekonomik hayatları koyun ve ata bağlı imiş. At eti yerler, atın derisinden, sütünden, kuyruk kıllarından faydalanırlarmış” şeklinde ifade etmiştir (Argaç, 2008: 102).

Guguk kuşu olarak bilinen Dugguk motifi ve Turna kuşu olarak bilinen Durna motifi yörede söylendiği şekli ile kaynaklara geçmiştir. Büyük Türkçe Sözlükte Guguk kuşu; Kuğu kuşu, Bir cins kır güvercini, Çavuş kuşu, Baykuş, Kumru olarak da tanımlanmaktadır. Tablo 3’de Antalya türkülerinde adı geçen kadın isimleri görülmektedir.

Tablo 3: Antalya Türkülerinde Kadın Adları

Kadın adları	f	Kadın adları	f
Hörü	2	Hayriye	1
Aşâ	1	Leyla	1
Akça	1	Hamide	1
Aşna	1	Sıddıka	1
Adile	1	Melek	1
Ayşe	2	Dudu	1
Durdu	1		

Tablo 3’e bakıldığında, Antalya türkülerinde 13 farklı kadın adına rastlanmıştır. Aşâ, Aşna isimlerinin Ayşe adı ile benzerlik gösterdiği görülmektedir. Ayşe ve Hörü isimleri 2 kez kullanılan isimlerdir. Hörü adının aslında Huri olduğu ve yöre dilinin yapısına göre Hörü olarak kullanıldığı düşünülmektedir (Şeref Demirel, kişisel görüşme, Şubat 2013). Akça, Adile, Aşâ, Aşna, Durdu, Hayriye, Leyla, Hamide, Sıddıka, Melek, Dudu isimleri de türkülerde karşılaşılan isimlerdir. Tablo 4’de Antalya türkülerinde yaygın olarak görülen erkek adları görülmektedir.

Tablo 4: Antalya Türkülerinde Erkek Adları

Erkek adları	f	Erkek adları	f
Osman	3	Hasan	1
Sinan	1	Hasan Hüseyin	1
Sinanoğlu	1	İzzet	1
Bayramoğlu	1	Bekir	1
Ali Mülazım	1	Halil	1
Sülü zeybek	1	Aslan	1

Tablo 4'te de belirtildiği gibi, Antalya türkeleri içerisinde yer alan 12 farklı erkek ismine rastlanmıştır. Osman ismi 3 kez en yaygın kullanılan erkek isimdir. Sülü adı Süleyman isminin yörede söyleniş şekli olarak düşünülebilir, Büyük Türkçe Sözlük'te de Sülü sözcüğü Süleyman adının bozulmuş biçimi olarak tanımlanmıştır. Erkek isimleri çoğunlukla zeybek türündeki türkülerde kullanılmıştır. Sinan, Ali Mülazım, Hasan, Hasan Hüseyin, İzzet, Bekir, Halil, Aslan, Sinanoğlu, Bayramoğlu isimleri de türkülerde karşılaşılan isimlerdendir. Tablo 5'de Antalya yöresi türkülerinde geçen yer isimleri yer almaktadır.

Tablo 5: Antalya Türkülerinde Yer Adları

Yer adları	f	Yer adları	f
Dinar	1	Belen	1
Erende	1	Maşat	2
Cezayir	1	İstanbul	1
Kalkan	1	Elmalı	1
Kapıdaş	1	Hacı Hasan Beli	1
Çubuk Beli	1	Akbel	1
Antalya	1	Bursa	1

Tablo 5'e bakıldığında, Antalya türkeleri içerisinde 14 farklı yer isimlerinden söz edilmiştir. Bu yerler çoğunlukla Antalya yakınlarındaki yerleşim yerleridir. Maşat ismi Antalya'nın ilçeleri olan İbradı ve Akseki türkülerinde yer almış bir mahalledir. Maşat adı bu yöre türkülerinde iki kez geçmektedir.

SONUÇ

Antalya türkülerinin sözlerinde sıkça yer alan bitki, hayvan, şahıs ve yer isimlerinin yerel kültürdeki kullanım yaygınlığının araştırıldığı bu çalışmada durum tespiti yapılmıştır. Trt repertuar arşivinde yer alan 53 sözlü Antalya türküsü incelenmiştir. Türkülerde 30 farklı bitki, 14 farklı hayvan, 13 farklı kadın, 12 farklı erkek ve 14 farklı yer (il, ilçe, köy) motifine rastlanmıştır. Bitki motiflerinde 7 farklı türküde yer alarak en yaygın "gül" motifi kullanılmıştır. Çoğunlukla gerçek (çiçek) anlamında kullanılan gül, bazı türkülerde canım anlamına da gelen "gülüm" anlamında, bazen de fiil olarak kullanılmıştır. Karanfil, fesleğen, arpa, buğday, kestane motifleri 2'şer kez farklı türküde karşımıza çıkmaktadır. Antalya yöresi narenciye bakımından zengin bir yöre olarak bilinmektedir. Antalya türkülerinde portakal, limon, mandalina, turunc gibi narenciye türlerinin olmaması dikkat çeken bir özelliktir. Tahıl ve baklagillerden ziyade meyve, ağaç ve çiçeklerin daha yaygın olarak türkülerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Antalya türkülerinde 14 farklı hayvan motifine rastlanmıştır. Bülbül ve Palaz motiflerinin 3 farklı türküde kullanıldığı tespit edilmiş ve "Gül" motifi ile "bülbül" motifleri hiçbir türküde bir araya gelmemiştir.

Antalya türkülerinde 13 farklı kadın adına rastlanmış, Aşâ, Aşna isimlerinin Ayşe adı ile benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir. Türkülerde 12 farklı erkek ismine rastlanmıştır ve Osman isminin en yaygın isim olduğu görülmüştür. Genellikle Antalya'ya yakın yer adları türkülerde yer almış, uzak yerler türkülerde yaygın olarak yer almamıştır.

Not: Bu çalışma 25-27 Nisan 2013 tarihlerinde Antalya'da 28 Ülkenin katılımıyla düzenlenen " International Conference on New Trends in Education – ICONTE – 2013 "da sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKÇA

Arğaç, Nuri. (2008). *Yörük-Âni Selendi Tarihi*. (1. Basım). İstanbul: Vesta Ofset.

Büyük Türkçe Sözlük. <http://tdkterim.gov.tr/bts>. (Erişim Tarihi: 27.03.2013).

Büyükyıldız, Zeki. (2009). *Türk Halk Müziği-Ulusal Türk Müziği- (1. Baskı)*. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Eröz, Mehmet. (1991). *Yörükler*. İstanbul. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Günay, Edip. (2011). *Müzik Sosyolojisi- Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış (2.Baskı)*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Güzel, Abdurrahman ve Torun, Ali. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı (1.Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gök, Sevilay. (2011). *Teke Yöresi ve Muğla Zeybeklerinin Tür Ayak Tavır Usul ve Söz Yönünden İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya

Kaplan, Ayten. (2005). *Kültürel Müzikoloji*. İstanbul: Önsöz Basım Yayıncılık.

Özbek, Mehmet. (2009). *Türkülerin Dili*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Özbek, Mehmet. (1981). *Folklor ve Türkülerimiz*. İstanbul: Özener Matbaası

Vural, Feyzan G. ve Vural, Timur. (2012). *Niğde Kültürünün Sesi: Niğde Türküleri, I. Uluslararası Niğde Dil, Kültür ve Tarih Sempozyumu, Niğde*

Yakıcı, Ali. (2007). *Halk Şiirinde Türkü (1.Baskı)*. Ankara: Akçağ Yayınları.